

Tamara IVANČEVIĆ¹
Nezavisna istraživačica

UDK
811.163.41'373.612.2
81'23:305
81'27:305

KAKO GOVORIMO I MISLIMO O RODU: KONCEPTUALNE METAFORE U SRPSKOM JEZIKU²

APSTRAKT Uticaj ljudskog iskustva na posmatranja različitih fizičkih i nefizičkih entiteta dugo je bio ignorisan, pa čak i osporavan, u okvirima zapadne filozofije, koja se, pored ostalog, bavila i pitanjem jezika. Kognitivistički pristup jeziku Marka Džonsona i Džordža Lejkofa, koji se razvijao 1980-ih, pokazao je da interreagovanje ljudi sa okruženjem ima duboke učinke na načine razumevanja koncepata. Takva razumevanja se, ako ne u potpunosti, a onda u priličnoj meri, ostvaruju metaforama koje time prestaju da se definišu kao primarno i jedino stilska figura. Imajući u vidu da su rodni aspekt i/ili njegova kontekstualna podloga često prenebregnuti u mnogim analizama konceptualnih metafora, ovaj rad nastoji da ispita apstraktnost pojmova *žena* i *muškarac* istraživanjem Korpusa savremenog srpskog jezika. Ako se ljudsko razumevanje apstraktnog odvija, makar delimično, putem metafora, a *žena* i *muškarac* kao potkategorije pojma *čovjek* jesu apstraktni, onda se *muškarac* i *žena* moraju predstaviti i jednim od mogućih vidova metafora – jezičkim metaforičkim izrazima. Ujedno, društveni kontekst u kome se o ženama i muškarcima govori i misli jeste obeležen savremenim patrijarhatom i heteronormativom, a to nipošto nije zanemarljivo prilikom njegovog bližeg određenja. *Žena* i *muškarac* ne postoje, ili je nevažno da li postoje, van ljudske konstrukcije i imaginativne konceptualizacije, a činjenica da je nešto konstrukt ne znači da nema realne i opasne posledice.

Ključne reči: kognitivna lingvistika, jezik, konceptualna metafora, jezički metaforički izraz, rod, savremeni patrijarhat, heteronormativ

1 E-mail: tamara11060@gmail.com

2 Ovaj rad predstavlja prilagođenu, skraćenu i recenziranu verziju master rada koji je odbranjen u septembru 2019. godine u okviru programa Master akademskih studija politikologije – Studije roda na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu.

UVOD

Tradicionalno viđenje metafore kao stilske figure koju znaju koristiti samo umetnici i umetnice i jezika kao odvojenog sistema nezavisnog od ostatka kognicije uzdrmano je tvrdnjama kognitivne lingvistike, koja se razvijala 80-ih godina 20. veka, da su metaforički (jezički) izrazi ne samo deo nesvesne svakodnevne upotrebe jezika, već i pokazatelji da su ljudski misaoni procesi, te kognitivni sistem, metaforički. Ovakav pristup koji su među prvima izneli i zastupali Džonson (Mark Johnson) i Lejkof (George Lakoff) podrazumeva da je metafora jedan od organizacionih principa konceptualnog sistema.

Osnovna odlika i funkcija konceptualne metafore jeste da se jedan domen *razume* pomoću *drugog* domena. Iako je početna argumentacija uglavnom zasnovana na pravilu da se apstraktan (ciljni) domen razume na osnovu konkretnog (izvornog), brzo je uočeno da nije uvek jednostavno razdvojiti konkretne od apstraktnih domena. Domeni koji se primarno kategorizuju kao apstraktni, poput *života*, *smrti*, *ljubavi*, *vremena*, razumeju se najvećim delom uz pomoć konkretni(ji)h domena – *putovanje*, *rat*, *predmet*, *novac*. Mada ovaj rad neće težiti tome da sve metaforičke jezičke izraze definiše uz pomoć formule A JE B (apstraktni domen je konkretni domen), važno je ukazati da formula A *je/jeste* B nikada ne znači B je identično sa A, nego B je delimično A, to jest delimično se manifestuje kao A.

Ako se uzme u obzir da se govornici i govornice jednog jezika međusobno razlikuju u poznavanju gramatike i različitih značenja reči, kao i konceptualnoj strukturi, jasno je da određeni koncepti nekim osobama mogu delovati „prirodnije” (Lakoff and Turner 1989, 109–110) i da nije moguće do te mere generalizovati bilo koje istraživanje metafora koje bi tvrdilo da svi koji se služe određenim jezikom moraju na isti način razumeti date koncepte. Zbog toga ovaj rad kao podlogu ima pre svega ideju da metaforički (jezički) izrazi koji se koriste moraju uticati na, ali ne i odrediti načine razumevanja, te mišljenja.

Iako se tokom kasnijih istraživanja došlo do različitih zaključaka o načinu procesuiranja metafora i meri u kojoj metaforička struktura konceptualnih domena prethodi jeziku, zajedničko različitim istraživanjima i interpretacijama jeste prihvatanje gledišta da je istinitost relativna u odnosu na konceptualni sistem, koji zavisi od ljudskog iskustva kako sa sopstvenim

telom, tako i sa okruženjem. To podrazumeva odbacivanje pogrešnog i politički opasnog univerzalnog i neutralnog pogleda (dela) zapadne filozofije i prihvatanje objektivnosti kao relativne u odnosu na datu kulturu (Lakoff and Johnson 2003, 60).

Radovi koji se bave konceptualnim metaforama i rodom često zanemaruju jasno definisanje društvenog konteksta, zbog čega pojmovi kao što su patrijarhat i/ili heteronormativ ostaju prenebregnuti, a analiza nepotpuna. Kako bi jezički metaforički izrazi o rodu bili adekvatno kontekstualizovani, ovaj rad će koristiti analizu modernog zapadnog patrijarhata Kerol Pejtman (Carole Pateman). Dok Pejtman želi da uoči kako je značenje muškarca i žene uticalo na strukturiranje osnovnih zapadnih društvenih institucija (Pejtman 2001, 26), ovaj rad želi da ispita šta strukturira pojmove *žena* i *muškarac* kroz primere savremenog srpskog jezika, kao i kakve to posledice ima. To na koji način se o ženama ili muškarcima govori, te makar jednim delom i misli, ne mora da bude u vezi sa tim ko su stvarne žene ili stvarni muškarci. Sa jedne strane, „govoriti o ženi uopšte nije isto što i govoriti o ženama. ‚Večno žensko‘ je proizvod patrijarhalne uobrazilje” (ibid.), ali sa druge strane, to da se žene doživljavaju preko *večnog ženskog*, a muškarci preko *večnog muškog* jeste ono što doprinosi održavanju *fiktivnog* političkog prava. Ovakva tvrdnja nema za cilj da konstatuje prirodnost i bezvremenost kategorije *žena*, već da nagovesti da metafore koje se koriste mogu učiniti, ili u najmanju ruku doprineti tome, da se žene shvataju preko takve kategorije.

Argumentacija Pejtman da su moderna zapadna društva makar fiktivno zasnovana na društvenom, a time i polnom ugovoru – političkom pravu muškarca nad ženom (ibid., 12), ne svedoči samo o kontinuiranosti potčinjavanja žene muškarcima. Takav patrijarhalni kontekst u osnovu *razumevanja* pojmovi žena odnosno muškarac *nameće* (hetero)seksualni odnos, iako bilo koja uloga žene ili muškarca u društvu jeste konkretnija od pojmova *žena* i *muškarac*, uključujući i ulogu supruge/supruga i seksualne partnerke/partnera. „Žene stupaju u polne odnose s muškarcima i postaju supruge pre nego što u porodici postanu majke” (ibid., 26), ali i pre nego što postanu supruge, one postoje. Žene postoje i pre stupanja u seksualne odnose s muškarcima ili i ako ne stupe nikad u seksualne odnose s muškarcima. To što heteronormativnost podrazumeva da se žene i muškarci shvataju primarno na osnovu (hetero) seksualnih uloga ili u odnosu na njih, ne znači niti da ona odslikava objek-

tivno razumevanje i pruža univerzalnu istinu, niti da potkrepljuje svačije razumevanje pojmova *žena* i *muškarac*. Ona *samo* takvo razumevanje postavlja kao jedino prihvatljivo i „prirodno” zato što je kroz diskurse najvidljivija.

Imajući u vidu da kad govorimo o diskursima ovde govorimo i o odnosu jezika i roda, važno je napomenuti da se stanovišta koja podrazumevaju podelu jezika na „muški” i „ženski” odbacuju, jer bilo da se jezik posmatra kao opšteljudska sposobnost simboličke glasovne komunikacije, društvena ili psihička pojava (Bugarski 2003, 14), on ne dopušta takvu vrstu prisvajanja koja bi drugome mogla da zabrani ili odredi jezik. Ideja da postoji „stari jezik” koji nije dovoljno dobar za drugačije opise sveta (Rich 1995b, 246, 257) ili da „muška” ideologija može posedovati „ženski” um (Rich 1995a, 212) naprosto ne stoji ako se pri izučavanju jezika iole uzima u obzir lingvistika kao nauka. Tvrditi da su žene primorane da svoje istine imenuju i definišu na nepoznatom, muškom jeziku (ibid., 207), nije isto što i tvrditi da je institucionalni jezik ili najvidljiviji diskurs sveden na samo određene koncepte i/ili delove koncepta i da je takva upotreba jezika najčešća. Dakle, kako Kameron (Deborah Cameron) ističe, problem nije u jeziku, nego u neravnomernoj raspodeli moći (Cameron 1985, 105). Stvarnost na koju jezik primarno upućuje je mizogina (ibid., 90), što znači da ne postoji „novi” jezik koji bi mizoginiju mogao da izbegne, već samo, kao i ovaj „stari”, može da je opravda ili kritikuje.

Kako bi se dodatno potvrdio zajednički kontekst zapadnih društava, ali i teškoće promena u jeziku (i mišljenju), koristiće se i primeri Bovoar (Simone de Beauvoir), čiji pristup i namere u analizi *žene* predstavljaju iskorak u odnosu na ustaljeno poimanje *žene* unutar tradicionalne filozofije, ali čija pojašnjenja, to jest jezička upotreba, ostaju u okvirima mejnstrima, barem sudeći prema metaforičkim jezičkim izrazima. U nastojanju da napiše knjigu o ženi, Bovoar i sama koristi mnoštvo izvornih domena koji uobičajeno u zapadnim, a nekada i nezapadnim društvima konstituišu pojmove *žena* i *muškarac*. Time se pokazuje jaka međuzavisnost metafora i kulture, ali i neophodnost razotkrivanja i objašnjenja klasičnog, i time po pravilu, opšte-prihvaćenog pogleda na ženu. Bovoar sa jedne strane objedinjuje feminističku perspektivu³ i metaforu time što problem ženske potčinjenosti analizira

3 Ne poriče se postojanje više perspektiva u okviru feminističke teorije, već se ovde misli na onu koja je zajednička – patrijarhat i muško pravo postoje i to je potrebno menjati.

preko kategorije Drugog. Tvrdnja da je „kategorija Drugog isto tako urođena kao i sama svest” (Bovoar 1983a, 13) može se povezati sa jasnim zahtevom koji pojmovna metafora postavlja – drugost – izvorni domen mora biti *drugi* u odnosu na ciljni (Kittay 1988, 64). Istovremeno, time što isključivo ženu posmatra kao Drugost Bovoar zatvara mogućnost različitih shvatanja pojma *žena*, ali i drugačije sagledavanje pojma *muškarac*.

Cilj istraživanja ovog rada jeste da, služeći se Korpusom savremenog srpskog jezika, pokaže da su i *žena* i *muškarac* pojmovi koji su najvećim delom apstraktni i koje je potrebno razumeti preko drugih, konkretnijih domena. To je zato što, ma koliko se društvene norme tome opirale, i *žena* i *muškarac* jesu pod kategorijom *čovek*, a to je sam po sebi apstraktan i nedovoljno dokučiv pojam.

Zbog toga što, uprkos neslaganjima i različitim rezultatima i tumačenjima, ostaje stav da je metafora od posebne važnosti za izučavanje jezika, misli i diskursa (Long and Richards 1999, x),⁴ i da je ona neophodna za razumevanje toga kako ljudi govore o apstraktnom i nekim aspektima svakodnevnog iskustva (Gibbs 1999, 44), pri čemu nije opovrgnuta hipoteza da metafore ni na koji način ne utiču na strukturiranje koncepata, u ovom radu metafora će se posmatrati i kao deo jezika i kao deo misli, tim pre što jezik i misaoni procesi ne mogu biti jasno razdvojeni. Izrazi metafora i konceptualna metafora koristiće se istoznačno, a jezički metaforički izraz označiće metaforičke pojave u jeziku, koje naknadno određeni autori ili autorke mogu videti samo kao deo jezika, ili pak i kao deo kognitivne strukture. Važno je ipak naglasiti da se ovaj rad ne bavi time kako se metafore procesuiraju, nego značenjima koja su proizvedena onda kada se metafora smatra usvojenom to jest shvaćenom. U ovom radu biće primarno reči o specifičnim, strukturnim konceptualnim metaforama. Nivo konvencionalnosti se razlikuje; međutim, kod onih koje nose niži stepen konvencionalnosti biće naznačeno zbog čega su jednako relevantne za istraživanja. Imajući u vidu da postoji niz problema kada je metodologija u pitanju, počevši od kriterijuma za

4 U ovom radu dva značenja diskursa – jezik u upotrebi, to jest način na koji se značenje proizvodi kada se jezik uslovljen kontekstom koristi u određene svrhe, i tvrdnje o određenom fenomenu koje konstituišu ono što ljudi smatraju tim fenomenom – neće se posmatrati kao suprotna, već kao međusobno prožimajuća i dopunjujuća (Cameron and Kulick 2003, 16).

određivanje jezičkih metaforičkih izraza, ovo istraživanje zasnovano je na osnovnom neophodnom kriterijumu – da mora postojati nekongruentnost domena i da ta nekongruentnost mora imati potencijal da bude razrešena preko prenosa značenja i stvaranja razumevanja ciljnog domena uz pomoć izvornog (Cameron 1999, 118).

ROD I METAFORIČKI JEZIČKI IZRAZI U KORPUSU SAVREMENOG SRPSKOG JEZIKA

Korpus savremenog srpskog jezika (verzija SrpKor2013) jeste najnoviji korpus koji obuhvata naučne, administrativne i opšte tekstove na srpskom jeziku, kao i prevode književnoumetničkih i opštih tekstova na srpski jezik i sadrži 122 miliona korpusnih reči (Vitas i Utvić 2013). Istraživanje obuhvaćeno ovim radom uključilo je samo tekstove koji pripadaju novinarskom stilu, jer takva analiza može ukazati na dominantne jezičke metaforičke izraze koji se svakodnevno reprodukuju i jesu dostupni široj javnosti, čiji su nivo obrazovanja, ekonomski status i rod/pol različiti. Novinarski članci u ovom korpusu obuhvataju više vremenskih intervala (sa prekidima u periodu od 1991. do 2012. godine), nejednak broj tekstova iz različitih novina/časopisa (na primer, *Politika* 2000–2002. i 2005–2010; *Peščanik* 2011. i 2012.) i novine/časopise drugačijeg žanra (na primer, *Politika*, *Pravoslavlje*, *Viva*, *Ekonomist*). Primarna pretraga u Korpusu savremenog srpskog jezika podrazumevala je korpusne reči „žena” i „muškarac”, i to u nominativu, genitivu i instrumentalu jednine, kako bi se smanjio broj dobijenih jedinica pretrage. S obzirom na to da oblik „žena” jeste i nominativ jednine i genitiv množine, a „žene” i genitiv jednine i nominativ, akuzativ i vokativ množine, isti padežni oblici pretraženi su i za korpusnu reč „muškarac”. U odnosu na dobijene primere i njihov kontekst, značajno je bilo pretražiti dodatno i korpusne reči „seks”, „lutka” i pojedine životinje (lavica, zečica, kučka), u gorepomenutim padežnim oblicima.

Radi bolje preglednosti i lakšeg uočavanja povezanosti metafora (i time metaforičkih jezičkih izraza), primeri će biti prikazani prema izvornom domenu koji koriste, pri čemu ne treba zanemariti da oni nisu izolovani, već jedan drugog često dopunjuju i učvršćuju.

OBJEKAT/PREDMET

„neka žena se oseća kao žena tek onda kada sebe smatra za poželjan
objekt i kada misli da je željena i voljena”
(Bovoar 1983b, 499)⁵

Imajući u vidu da se u patrijarhalnoj kulturi žena determiniše i razlikuje u odnosu na svoju „suprotnost” – muškarca, a ne obratno (Bovoar 1983a, 12), žena je ta koja će se dominantno označavati kao objekat – ona mora biti oprečna muškarcu, dakle subjektu. Predstavljanje muškaraca kao jedino ili dominantno mogućih aktivnih (seksualnih) subjekata ograničava slobodu žena da se ponašaju kao aktivni subjekti sa sopstvenim (seksualnim) željama (Cameron and Kulick 2003, 29).

Metafore ŽENA JE OBJEKAT i ŽENA JE PREDMET usko su povezane sa ŽENA JE IMOVINA/POSED:

*Žena mora prestati da sebe smatra **objektom** muškarčeve požude; prema brazilskim propisima pivo ne sme da se reklamira sa ženama koje su u reklamama prikazane kao **seksualni objekat**; I u tom krevetu spavao sam sa onoliko žena **koliko je** u njemu **moglo da stane**; Romantičari, njih je manji broj, radije se vezuju za nežne i **krhke**; nije mogao da podnese da ona, koju je tretirao kao **stvar**, ima veze sa drugim muškarcem; U takvoj vezi žena postaje „**predmet**” koji mu stalno nešto smeta i koji treba **staviti po strani**; U pokretu okretanja junak ukazuje na opijenost i potpuno **posedovanje** žene; i žene koja ga duboko voli i želi, ali čiji stavovi nikada nisu dozvoljavali da je on **poseduje**; Kod nas su žene još **vlasništvo** muža; a zatim se prema njima ponašao kao prema „**pokretnoj imovini**” (Vitas i Utvić 2013).⁶*

To da se retko nailazi na primere poput: *Ali, još mnogo pre žene poklekao je i **slomio se** muškarac* (ibid.), potvrđuje prevladavanje MUŠKARAC JE SUBJEKAT, pored toga što sugerise da se i muškarac ponekad doživljava kao (lomljiv) objekat, te da nije apsolutni subjekat.

5 Kurziv moj.

6 Svi primeri iz Korpusa savremenog srpskog jezika preuzeti su u originalu. Jedine ispravke koje su rađene tiču se pravopisnih grešaka.

S obzirom na to da i muškarci i žene jesu ljudi, svaki navedeni metaforički izraz mogao bi da stoji i uz muškarce i uz žene bez logičkih grešaka. Tako na primer, potencijalni izrazi – *nije mogla da podnese da on, koga je tretirala kao stvar, ima veze sa drugim ženama; Muškarac mora prestati da sebe smatra objektom ženine požude; Nikada nije dozvoljavao da ga ona poseduje* – nisu izrazi koji se kose sa načinima na koje srpski jezik funkcioniše, već su često kulturološki neuobičajeni zbog pretpostavljenih rodnih uloga. Upravo iz tog razloga važno je uočiti u kojim kontekstima se pojavljuju žene, a u kojima muškarci. Drugačija pozicija u društvu znači i drugačiju poziciju u jeziku. Mada je ovde primarno reč o srpskom jeziku, činjenica da Bovoar piše: „Kad hoće da kaže da je spavao sa nekom ženom, muškarac veli da ju je ‚posedovao‘, da ju je ‚imao‘” (Bovoar 1983b, 140)⁷ ili „Žena je žrtva muža, njegova imovina” (Bovoar 1983a, 208),⁸ potvrđuje da je metafora ŽENA JE OBJEKAT konstitutivni deo zapadne filozofije i time kulture.

Iako se žena izjednačuje upravo sa pojmovima objekat/predmet, često se koristi specifična podvrsta ovih pojmova čiji se način funkcionisanja preslikava na domen ŽENA (ili MUŠKARAC), pa je tako primećeno da se kao izvorni domeni koriste: MAŠINA, IGRAČKA, HRANA i ŽIVOTINJE, koji će biti prikazani dalje u radu. Takođe, s obzirom na to da se pojmovi žena i muškarac razumeju u velikoj meri preko žensko-muških odnosa, biće prikazani i domeni IGRA, BORBA/RAT i PRIRODNA POJAVA/SILA.

MAŠINA

„i ljubavni čin pretvara u *mehaničku* radnju kojom upravlja mužjak”
(Bovoar 1983b, 171)⁹

Tehnološki napredak druge polovine 20. veka doveo je do tvrdnje da je čovekov um algoritmičan (UM JE MAŠINA), koja prema kognitivnim lingvisticima, poput Džonsona i Lejkofa, nema nikakve stvarne sličnosti sa kompjuterima koji inače funkcionišu po principu manipulacije simbolima (Lakoff 1987,

7 Kurziv moj.

8 Kurziv moj.

9 Kurziv moj.

338). Ipak, ta konstatacija dodatno je potvrdila distinkciju telo–um jer nije priznala ulogu i uticaj tela na informacije koje se iz spoljašnjeg sveta prenose u unutrašnji i obratno (ibid., 339–340). Kontinuirani razvoj tehnologije i njena svakodnevna upotreba učinili su da ona bude značajna kako u razumevanju ljudskog uma, tako i u poimanju uvek rodno označenih tela, u najmanje muških i ženskih, ali i muško-ženskih odnosa. Tehnološki napredak čini jednu stranu objašnjenja ovih metafora, patrijarhat i heteronormativnost drugu.

Metafora ČOVEK JE MAŠINA podrazumeva da se i žene i muškarci mogu shvatiti kao naprave i sprave, produkti tehnike:

*Čulna kultura učinila je sve što je mogla da degradira čoveka, koji je sada postao **puki mehanizam** sa refleksima, običan organ motivisan seksom i neka vrsta **polumehaničkog** i polufiziološkog organizma; Svi smo bili uvereni da je „**popravljanje**” delova tela kojima smo nezadovoljni moderan **izum** (Vitas i Utvić 2013).*

Međutim, koji će elementi biti istaknuti prilikom preslikavanja i kakav će biti kontekst upotrebe biće u skladu sa time kako se rod doživljava.

MUŠKARAC JE MAŠINA:

*[...] zbog erotske sebičnosti, i **neefikasnosti** muškog ljubavnika; Kod muškarca je onaj deo mozga i kičmene moždine koji **upravlja** seksom mnogo veći nego kod žene; Kako hormoni **upravljavu** svakim muškarcem; Muškarci imaju organe za orgazam. Muškarci imaju sve **aparate** za tu vrstu aktivnosti; A androlog „**servisira**” celog muškarca, sve njegove **funkcije**; muškarci nisu samo seksualne **mašine**; Zaista, i oni danas sve manje žele da budu **mašine** za rad, rat i oplodnju; Muškarci su „**programirani**” da im se dopadaju žene sa oblinama. Muškarac je kao **automobil**. Dok ne legneš pod njega, ne znaš šta mu je; muškarci moraju da povedu računa o svom telu onako kako to čine sa svojim **automobilima**; da bih imao stalno **napumpane** bicepse; a ne da nam muškarci liče sve više na **bojlere** (ibid.).*

Istovremeno, kada se o ženama govori kao o automobilima, uključen je odnos muškarac–automobil: *Slično kao **luksuzni automobil** i ljubavnica iziskuje mnogo vremena i para (ibid.).*

Primeri, poput

Tu je kao upozorenje ženama da svrha muškaraca nije ispunjavanje želja, da budu laki za održavanje, upotrebljivi za sticanje boljih pozicija žena u društvu i odvođenje pred oltar i Knjiga se završava „Uputstvima za upotrebu muškaraca”. [...] univerzalno pravilo čijim ovladavanjem bi žene mogle pravilno da razumeju i „upotrebljavaju” muškarce? Reč “upotreba” data je s puno ironije na raznorazna uputstva za upotrebu svih onih predmeta za kojima čeznemo i koji u našem svetu počinju da zamenjuju ljude [...] (ibid.),

pokazuju da muškarac može da se razume i kao kućni aparat, takođe produkt tehnologije i vrsta mašine. Zanimljivo je da se upravo u tekstu koji je upućen ženama muškarac predstavlja kao kućni uređaj. Iako se tehničke oblasti u patrijarhalnim, a industrijalizovanim kulturama dominantno smatraju delatnostima muškaraca, odstupanja u takvom mišljenju dozvoljena su kada njima treba opravdati stvaranje *realnih i prirodnih* veza marginalizovanih grupa i nekog koncepta, u ovom slučaju između žena i domaćinstva. Mada iz konteksta deluje da osoba koja koristi date (metaforičke) izraze namerno bira iste, to da nemaju svi predmeti uputstvo za upotrebu, već ih dominantno imaju kućni uređaji, jeste skrivena dimenzija koja se nesvesno prihvata zahvaljujući ranijem kulturnom i jezičkom iskustvu. Takođe, dati kontekst predviđa žene kada govori o „predmetima za kojima se čezne”, a ne ljude generalno (što i odgovara stereotipnoj predstavi žena kao onih koje troše i kupuju).

I metafora ŽENA JE MAŠINA sadrži kako uobičajene izraze koji se odnose na tipično funkcionisanje jedne mašine, tako i specifične potkategorije:

*Takođe, zbog visokih kriterijuma, nije mali broj žena koje nisu uspele da pronađu partnera, a u godinama su kada im **otkucavaju poslednji minuti biološkog časovnika**; Ukoliko žena nema dete iz prethodne emotivne ili bračne veze, **zvojnjava biološkog sata** može da je motiviše da pitanje formiranja porodice postavi prerano; [...] kako društvo i porodica **programiraju** ženu da bi postala žrtva; To nije važno za žene, koje su genetski „**programirane**” da bolje podnose manjak sna; „...ma bre samo ga čukni dobro” taktika, utemeljena na ideji da **žene i aparati** postaju poslušniji kad ih istraumiraš batinanjem; žene će **preciznije** od*

svakog **laboratorijskog mikroskopa analizirati** svaku boru i proširenu poru i svaki kilogram više na strukovima i kukovima svojih poznanica, prijateljica, neprijateljica i slučajnih prolaznica; [...] služi kao ideal u silikonskom „**podేశavanju**” grudi; **Žene koje pumpaju grudi sve su to manje – naime, žene – sa svakim novim gramom ugrađenog silikona; Žena je kao autobus. Dok trčiš za njom, neće da stane, a i ako stane, neće da otvori vrata** (ibid.).¹⁰

Mada je moguće iz datih primera izvući metafore **ŽENA JE PREVOZNO SREDSTVO**, **ŽENSKO TELO JE SATNI MEHANIZAM** ili **MUŠKARAC JE AUTOMOBIL**, koje prate formulu A JE B, to nije neophodno da bismo govorili o načinima razumevanja putem metafora. Možemo reći da ove metafore nisu potpuno konvencionalne, ali načini na koje se one koriste prate konvencionalni način prikazivanja roda. Takođe, ne treba izgubiti iz vida da nove metafore strukturisu naše iskustvo na isti način na koji to čine konvencionalne – istuču jedne aspekte i sakrivaju druge (Lakoff and Johnson 2003, 144–145).

Kako se moglo uočiti u prethodnim primerima, muškarac se češće nego žena predstavlja kao seksualna mašina, što u heteronormativnom okruženju lako može aktivirati elemente (pri)sile i automatizma. Metafore koje mogu dovesti do sličnih zaključaka jesu: **SEKS JE GORIVO ZA MAŠINU: Pošto seks potiče iz nagona koji su osnovno „gorivo” za život uopšte, on je od životnog značaja za svakog čoveka** (Vitas i Utvić 2013); **SEKS JE RAD NA MAŠINI/RAD MAŠINE** i **VAGINA JE MAŠINA**:

njihovi muškarci, seks shvataju samo kao još jednu od redovnih dužnosti, obavlajući svoj deo posla „sa tehničkom preciznošću jednog inženjera koji radi na mašini”; On (testosteron) pojačava aktivnost i učinak muškarca; seks u modernom dobu kloniranja prestaje da bude reprodukcijsko-tehnička nužda i po prvi put postaje čist seks; Zlatno pravilo za svakog neradnika važi i kada je seks u pitanju; mehanički seksualni odnos; Za pravog muškarca je najvažnije da žena ima mozak, a na drugom mestu mu je njen „radni deo” (ibid.).

¹⁰ Vrata su ovde nastavak preslikavanja konkretnog domena autobus na apstraktni domen žene, ovde ženskog tela. Uobičajeno je da se vagina percipira kao prostor („gurajući penis u vulve žena, zalud pokušavajući da proširi ulaz”).

Ljudsko razumevanje seksualnosti uvek zavisi od toga koji su diskursi dominantni u određenom vremenu i na određenom prostoru (Cameron and Kulick 2003, 10). Metafore koje se zasnivaju na domenu MAŠINA ukazuju na uticaje tehnologije koji prevazilaze odnos prema radu i postaju sastavni deo niza pojmova koji naizgled pripadaju sferi intimnog, ističući aspekte jednoličnog i preciznog i sakrivajući emotivno.

IGRA/IGRAČKA

„devojčica mazi i kinduri svoju lutku *onako kako sama želi da bude kindurena i mažena*, obrnuto, ona samu sebe zamišlja kao *veličanstvenu lutku*”
(Bovoar 1983b, 24)¹¹

Na pitanje zašto muškarci siluju, profesor Aleksić odgovara da na taj način neki od njih žele da ostvare **maštariju** u kojoj muškarac **seksualnu igru** započinje silom a zatim pošto je reč o „mačo tipu”, žena ga pod navalom njegove seksualne energije¹² prihvata kao muškarca i možda i na kraju, ga zavoli; Da li u **seksualnim igrama** sa vašom ženom koristite dršku od metle; Bilo da **igraju igru seksa**, bilo **igru** zaljubljanja; **poigravanje seksom** i drogama; i da je tek svaki drugi koristio kondom – a to je iz vizure epidemiologa, sinonim za **igranje ruskog ruleta** u kome se, umesto metka, dobija HIV virus; **Poker bez kockanja**, to je kao seks bez orgazma; **predigra**; Iako mnogi smatraju da je **seks igra**, on ipak nije **igračka** za decu; Za nižu klasu i za sirotinju seks je **najjeftinija** (i jedina moguća) **razonoda**; jer je opštepoznato da je seks **zabava** za sirotinju; je li seks **zabava** za siromašne, a **teret** za bogate; seks ostaje takođe jedina **zanimacija** koja nije izgubila na **nepredvidljivosti** i svežini (Vitas i Utvić 2013).

Preslikavanje elemenata zabave, zanimacije i maštanja nije nužno problematično s obzirom na to da SEKS jeste delimično apstraktni domen koji

¹¹ Kurziv moj.

¹² Nije retkost da se seksualnost doživljava preko elementa energije. Preslikavanje ovog elementa ne mora neizostavno imati negativnu konotaciju, ali kombinacija „navala energije” prenosi (skrivenu, a nekad i nesvesnu) poruku da je u pitanju (prirodna) sila koju nije moguće obuzdati.

sledstveno tome mora koristiti elemente nekih drugih domena. Takođe, to da je seks često igra koja sa sobom nosi određenu vrstu rizika, što vidimo preko poređenja sa ruskim ruletom, otkriva druge segmente seksa. Ovakva upotreba jezičkih metaforičkih izraza može istaći neophodnost korišćenja zaštite prilikom seksualnih odnosa ili redovnih ginekoloških/uroloških pregleda. Međutim, kada je stvarnost ispunjena raznim vidovima i koncentracijama nasilja, a heteronormativna stvarnost jeste, počinje da se gubi granica između nasilja i igre, i posledično, pošto se seks često promišlja preko domena IGRA, počinje da se gubi granica između seksualnog zlostavljanja i/ili silovanja i seksa.

Ako se ima u vidu da se seks jednim delom razume preko domena IGRA, ne iznenađuje posebno da se žene veoma često razumeju kao igračka. Heteronormativnost iziskuje pasivnu seksualnu ulogu žene i podređivanje ženske (seksualne) želje muškoj. Isto tako, ne čudi da je najčešća igračka kojom se smatra, upravo ona koja podrazumeva objektivaciju ženskog tela¹³:

*Lijepa si ko **lutka**; Atraktivan muškarac će pre **odabrati** neku „**lutkicu**” za ženu; **Lutka** sa naslovne strane; Pre četrdesete razmaženi srpski mladići ne gledaju obične, skromne devojke, već samo **silikonske lutke za zabavu i pokazivanje**; Glumica često nastupa odsutno i **plastično**, skoro kao da je **lutka**; Nosila sam modele jedne fabrike i to nije bilo zanimanje kao danas. Bila sam **pokretna lutka**; Žao mi je Lejdi Gage, ona je samo **plastična lutka** koju je **stvorila** muzičko-marketinška **mašinerija** za pravljenje novca; **rukovao je** mojim telom kao **lutkom**, ja sam mu se potpuno predala i pustila da se **igra** sa mnom kako hoće (Vitas i Utvić 2013).*

Predstava žene poslužila je, i i dalje služi, za proizvodnju lutke, ali je naknadno lutka postala model za razumevanje žena i učvrstila metaforu ŽENA JE OBJEKAT. „Postoji i tržište predmeta koji zamenjuju žensko telo u obliku lutaka na naduvavanje, ali, za razliku od mašina koje zamenjuju radnike, one se reklamiraju kao „žive”” (Pejtmen 2001, 214):

13 Treba napomenuti da se u srpskom jeziku reč lutka veoma često koristi za osobu kojom se manipuliše, bez obzira na pol/rod, ali da se, kada se koristi za žene, neretko prepoznaje seksualna konotacija.

orkestrirana pretnja smrću praćena je vulgarnim poigravanjem golom plastičnom naduvanom lutkom koja bi, po njima, trebalo da predstavlja novinarku B92; Podloga za njegov nameštaj bile su tri žene-lutke u sado-mazo odeći i pozama, i to u formi čiviluka, fotelje i stočića (Vitas i Utvić 2013).

Iako je jednosmernost kao odlika metaforičkih preslikavanja koja podrazumeva kretanje od konkretnijih ka apstraktnijim konceptima često zapažena (Kövecses 2002, 6), nije sigurno da taj princip važi i ovde. Mada stoji tvrdnja da ljudi samo iz domena PUTOVANJE preuzimaju konstitutivne elemente i prenose na domen ŽIVOT, a da iz domena ŽIVOT ne preslikavaju na domen PUTOVANJE – čovek živi samo jedan život, ali putnik može ići na više putovanja (Lakoff and Turner 1989, 132) – domeni ŽENA i LUTKA nisu u takvom odnosu.

Naime, motivaciju za izradu (tela) lutke morao je pružiti čovek, a deca kada se igraju preslikavaju na njih osobine ljudi, čime ih razumeju kao stvarne osobe (personifikacija). Dakle, „lutka predstavlja telo u njegovom totalitetu,” ali je isto tako pasivna stvar (Bovoar 1983b, 24). Ujedno, ne treba zanemariti ni da se u kapitalističkom, patrijarhalnom društvu kao inspiracija za kreiranje lutke primarno uspostavlja žena, kao i da je prva asocijacija na reč lutka, lutka koja je *ženskog pola/roda*.¹⁴ Nakon izrade lutke po modelu ženskog (ili muškog) tela, tokom igre koja se događa u određenom kulturnom (pretežno heteronormativnom) kontekstu, prenose se i društvene uloge, a na taj način i osobine koje se vide kao ženske/muške. Zatim se elementi tako *oživljene* lutke preslikavaju nazad na domen ŽENA. Najveću opasnost, međutim, ne predstavlja jačanje patrijarhalnih uverenja o tome da se osobine mogu podeliti na ženske i muške, koliko to da se usled jakih sličnosti koje nameće celokupni proces motivacije i preslikavanja *zaboravlja* da žene zapravo nisu igračke. Elementi igranje i predmet kojim se osoba igra ostaju suptilno preneti i iskorišćeni za razumevanje nekih aspekata koji jesu apstraktni u pojmu ŽENA.

Ovako složen proces treba da upozori da *poigravanje golom plastičnom naduvanom lutkom*, to jest metafora LUTKA JE ŽENA, predstavlja ozbiljnu pretnju po živote konkretnih individua, baš kao i ona ŽENA JE LUTKA. Rod lutke je bitan zato što je rod bitan.

¹⁴ Ovde se neću baviti time da je često u pitanju jedan, zamišljeni „idealni” model, i da često nedostaje različitost u tim preslikavanjima.

Pored lutke koja odražava opštepoznat način na koji se o ženama govori, značajno je uočiti zastupljen element pasivnosti koji se prenosi i prilikom korišćenja drugih, nekonvencionalni(ji)h igračaka:

Takav škrtac koji je bacao žene kao loptice za bejzbol, nije ni mogao da ima drugačiju sudbinu i Iako muškarca uzbuđuje nezavisna žena, čija ličnost nije sinonim za plastelin koji on može da vaja po sopstvenoj zamisli (Vitas i Utvić 2013);

ali i sporadični element aktivnosti na koji se ipak može naići (kao u prvom narednom primeru), doduše kada se igračka upotrebljava za muškarca:

Metaforično rečeno, muškarci su kao lastiš, približavaju se, udaljavaju i ponovo približavaju partnerki; žena, ona u isti mah ima i duboku potrebu da se s njim poigrava; stručnjaci upozoravaju da „poigravanje” sa mlađim muškarcem može da bude pogubno po životni vek žena (Vitas i Utvić 2013).

Ne treba zanemariti da se lastiš, pored toga što se tokom igre približava i udaljava, takođe preskače i prilagođava pokretima i položajima tela (onih koji se igraju), ali da u ovom slučaju ti aspekti nisu naglašeni. Tako se ponovo pokazuje da bez obzira na nekonvencionalnost, postoje određeni (kulturni) obrasci koji se preuzimaju i ponavljaju i prilikom novih metaforičkih jezičkih izraza. To takođe podupire tvrdnju da nije od posebne važnosti formiranje formule domen A JE domen B koliko uočavanje načina na koji se preslikava.

BORBA/RAT

„Žena bi bila pošteđena mnogih teškoća da muškarac za sobom ne vuče veliki broj kompleksa zbog kojih smatra da je ljubavni čin *borba*: tada ona ne bi mogla da posmatra postelju kao *arenu*”
(Bovoar 1983b, 171)¹⁵

Prelaz sa igre na borbu u razumevanju žensko-muških odnosa može se tu-maćiti i kao rezultat činjenice da ženu „ni nepokretna esencija, ni kriv izbor, nisu osudili na imanentnost i inferiornost. Oni su joj nametnuti. Svako ugnjetavanje izaziva ratno stanje” (Bovoar 1983b, 591). Preslikavanja iz do-mena BORBA očigledna su u primerima:

*Kad će se završiti ta **interpolna borba** u okviru sopstvene vrste; fizička i mental-na **bitka** dva muškarca oko jedne žene; Muškarci su **dobili bitku**, a verovatno **izgubili rat**; nema nikakvog smisla „**rat polova**” u inteligenciji; upravo je pla-nuo **rat među polovima**; Muškarci i žene su odvajkada „**zaraćene strane**”; [...] pretresla decenije istraživanja odnosa roda i inteligencije, postavila je krupna pitanja u vezi sa „**odlučnim obračunom**” žena i muškaraca; Muškarac u kuhi-nji više nego žena. Tradicionalno ženski kutak u domu u stvari su „**okupirali**” muškarci; U čemu još vidi **prevlast** žene **nad** muškarcem? – Samo u istrajnosti; Takvu **prevlast** muškog roda na modnom polju danas, sa manje ili više uspeha, „**narušavaju**” žene (Vitas i Utvić 2013).¹⁶*

Metafora (SEKSUALNI/LJUBAVNI) ODNOS ŽENE I MUŠKARCA JE BORBA/RAT primetna je i kod Bovoar:

*„Za ljubavnika je, dakle, ljubavni čin – **osvajanje i pobeda**. [...] ljubavnik je **plahovit kao vojn**ik, njegov polni ud **zateže se kao luk**, kada vrši ejakulaciju on **,ispaljuje metak**’, penis je **mitraljez, top**; muškarac govori o **napadu, opsedanju, o pobedi**. Njegova pohota opsednuta je željom za **heroizmom**. ‚Stvaralački čin koji se sastoji u **zauzimanju** jednog bića od nekog drugog bića’ – piše Benda nameće, s jedne strane, ideju o **osvajaju**ću, a s druge, o **osvojenoj** stvari. Isto tako, kada raspravljaju o svojim ljubavnim odnosima, i najcivilizovaniji muškarci govore o **osvajanju, napadu, prepadu, opsedanju i odbrani, porazu, kapitulaciji** – jasno podražavajući ideju ljubavi prema ideji **rata**” (Bovoar 1983b, 140).¹⁷*

16 Treba napomenuti da su metaforama prikazani dominantno „romantični”, a ne prijateljski odnosi.

17 Kurziv moj.

Domen borbe prisutan je i u metafori MUŠKARAC JE OSVAJAČ, koja je bliska sa MUŠKARAC JE VLADAR:

*Najmoćniji muškarci su **osvajali** najlepše žene; kada ima toliko lepih žena koje treba **osvojiti**; Zašto se žene, posle jednodratnih avantura, često osećaju iskorišćeno za razliku od muškaraca koji se uglavnom zadovoljno hvale novim **osvajackim poduhvatima**; S druge strane, ona u tim situacijama gubi razum i zaboravlja da je muškarac lovac i **osvajack** koji ne miruje; Nekada se govorilo da je žena **odmor ratnika**, ali, današnji muškarac [...] sve teže uspeva da bude **neumoran vitez** u krevetu posle dnevnog **boja** na poslovnom planu; Žene konstatuju da je udvaranje kakvo smo volele skoro potpuno nestalo, te da muškarci odavno više nisu oni duhoviti, šarmantni **vitezovi** na koje se može osloniti; muškarci i dalje **vladaju**, a žene su tu samo „tehničari“; Burdije ga koristi da bi objasnio svu **lakoću vladavine** muškaraca **nad** ženama; Obama je potpuno sposoban da **upravlja** jakom ženom; stručnjaci objašnjavaju da su razlozi zbog kojih žene ostaju u braku sa **despotom** obično poruke „pokupljene“ na putu odrastanja iz primarne porodice; ne žele da ih puste blizu svojih muških „**gospodara**“ (Vitas i Utvić 2013).*

Prema Kitaj, dešava se da žene koriste muški domen rata kada govore o ožiljcima tokom porođaja kao ožiljcima iz bitke (Kittay 1988, 78), ali to što se na takve i slične primere poput – „Kako **osvojiti**, **zadržati** i **otarasiti** se muškarca“ (Vitas i Utvić 2013) – kada je žena u aktivnoj ulozi osvajačice retko nailazi nije posledica toga što je rat muški domen. Rat je domen koji je muški koliko i ženski, baš kao i svaki drugi, i uslovljen je društvenim kontekstima, a ne „muškom prirodom“. Istovremeno, rodna preraspodela uloga podrazumeva i preraspodelu dozvoljenih domena u skladu sa tim ulogama, zbog čega će se domen RAT više vezivati za muškarce, ali će davati strukturu apstraktnim pojmovima bez obzira na to da li je u pitanju žena ili muškarac koji ih koristi. Potencijal metaforičkog zapravo leži u tome da se procesu razumevanja ne mogu zabraniti domeni koje koristi. U tom smislu, metaforičko ne poznaje rodno.

HRANA

„Uostalom, grubo zadovoljenje seksualne *potrebe* nije dovoljno da zasiti mušku seksualnost”
(Bovoar 1983b, 241)¹⁸

Ne treba da iznenadi da je hrana jedan od tipičnih konkretnih domena koji objašnjava različite apstraktnije domene (na primer IDEJE SU HRANA) s obzirom na to da je ona, nezavisno od kulture, neophodna za opstanak i održavanje kvaliteta života ljudi i kao takva ima stalni potencijal da proizvodi i menja značenja. Teza da metaforička struktura najosnovnijih koncepata jedne kulture jeste koherentna sa najvidljivijim vrednostima te kulture (Lakoff and Johnson 2003, 23) nameće potrebu za temeljnim izučavanjem veza između hrane kao nužnog i svakodnevnog dela ljudskog iskustva i žena i muškaraca čije definisanje jeste preduslov za uspostavljanje društva. Sprovedena analiza isto tako treba da potvrdi da metafore nisu vrednosno neutralne niti nastale u vakuumu:

Pored metafore ŽENA JE HRANA:

Prema njegovim rečima, to (silikonska žena) je hrana samo za jedno čulo – za muške oči; Izjava australijskog muftije da su žene bez vela poput mesa koje je ostavljeno van frižidera („pa nije kriva mačka što ga je pojela”)¹⁹; Jer, kako je to mirno obrazložio jedan od tamošnjih verskih vođa, seksualna potreba muškarca za ženom ravna je potrebi za jelom; posne daće sa šampanjcem i ostrigama koje imaju ukus žene; A šta žena nikad ne sme? Ne sme, pre svega, da bude inferiorna i servilna. I ne sme, nikad, da bude na tacni; A za muškarca nema ništa neprivlačnije od devojke koja mu se nudi na poslužavniku; trpeza, hrana, božićna gozba, sve je to u stvari – žena (Vitas i Utvić 2013),²⁰

18 Kurziv moj.

19 Ovakvi izrazi, koji su morali biti prevedeni, odlično pokazuju univerzalnost pojedinih metafora. Mnoge metafore biće u najrazličitijim kulturama korišćene za označavanje i shvatanje sličnih i/ili istih domena. U ovom slučaju, teško je ne videti sličnost u patrijarhalnim principima (bez obzira na varijacije u zavisnosti od kulturnog konteksta).

20 Ovde je istovremeno prisutna i metafora POSLASTICA JE ŽENA.

nalazimo i specifične metafore: ŽENA JE POSLASTICA:

Neodoljiva, slatka, sočna, glatka – čokolada, baš kao i prava žena navodi na greh, obećava neslućena čulna zadovoljstva, ali nagoveštava i gorki ukus kajanja; „slatke male”; Uloga čokolade u životu žene. Deleći sudbinu i slast zabranjenog voća, i čokolada je tokom svoje burne istorije prošla kroz razne faze tokom kojih je bila hvaljena i prezirana, uzdizana i blaćena (ibid.),

i DELOVI ŽENSKOG TELA SU VOĆE/POVRĆE:

Većina žena s okruglim grudima poput jabuke u osnovi je frigidna; Grudi poput grejpa, okrugle i čvrste, nisu putokaz za sjajan seks; Muškarac koji voli da u krevetu ima vatreniju partnerku trebalo bi da bira ženu čije su grudi u obliku limuna; Ako vas njene grudi podsećaju na pomorandže, ne očekuje vas vatreni seks; Žene s grudima u obliku plavih patlidžana prepune su ljubavi (ibid.).

Pored toga što su poslednji jezički metaforički izrazi motivisani ljudskim uočavanjem sličnosti prema oblicima, ne treba prevideti da su voće i povrće primarno hrana koja se jede, i da je doživljaj ženskog tela kao specifične hrane (koju logično treba pojesti) skriveno značenje koje se automatski prenosi ovim izrazima. Poslastice i voće imaju barem jednu zajedničku osobinu – slatkoću. Hajns (Caitlin Hines) naglašava trivijalizaciju i seksualizaciju žena u takvim primerima koje se ogledaju u činjenici da ne postoji stvarni slatki ukus žene, već se prenos elementa slatkoće odnosi na ustaljen prikaz ženske „prirode” (Hines 1999, 147). Kako autorka dalje ističe, bitna karakteristika deserta jeste i da se oni dele (ibid., 154), često i zato što se kupuju i prave za svakojake događaje na kojima ima više ljudi. Time se, pored stvaranja korelacija sa domenom PROIZVOD, osnažuje kategorizacija i percepcija žena kao objekata za konzumiranje.

Iako metafora MUŠKARAC JE HRANA nije razrađena i korišćena kao u slučaju žene, postoje izrazi koji svedoče o njenom postojanju:

„Muškarci su kao čokolada”; Rukovođena idejom „mlađe je slađe,” polovina žena je odgovorila da je bila u vezi s muškarcem koji je bio pet godina mlađi od njih; Dame koje uživaju u zagrljaju muškaraca koji je rođen nekoliko go-

dina posle njih tvrde da su mlađi muškarci kao **kivi – zeleni, puni vitamina i osvežavaju**; „Svi moji muškarci od **sladoleda**“; „Kako sam **progutala 1000 muškaraca**“ (Vitas i Utvić 2013).

Ono što se na prvi pogled ili pomisao ne uočava kod primera koji nesporno imaju seksualnu simboliku jeste da

„bez minimuma hrane (ili vode ili zaklona) ljudi umiru, ali ... još niko nikad nije umro zbog nezadovoljenih seksualnih potreba. Postoji i jedna temeljna razlika između ljudske potrebe za hranom i potrebe za seksom. ... Ne postoji prirodna nužnost za stupanje u seksualne odnose da bi se zadovoljili seksualni porivi“ (Pejtmen 2001, 210).

ŽIVOTINJE

„Ali kada se muškarac odvoji od nje, opet je na zemlji, na postelji, na svetlosti; ponovo dobija ime, lice: pobeđena je, *plen*, objekt“
(Bovoar 1983b, 513)²¹

Domen ŽIVOTINJE, kao i raniji primer lutke, dovodi u pitanje način na koji se jednosmernost u kognitivnoj lingvistici definiše i tumači, jer veoma često podrazumeva da se osobine ljudi, nakon što se preslikaju na životinje, ponovo prebace na ljude, prenoseći ovog puta naravno i element *prirodnog*. Prema Kevečešu (Zoltán Kövecses), personifikacije se mogu posmatrati kao proširenja ontoloških metafora jer omogućavaju različite načine posmatranja brojnih koncepata preko ljudskih osobina i time razumevanja neljudskog na osnovu ljudskog (Kövecses 2002, 35). Svakako, to da ni domen ljudskog ljudima nije potpuno i uvek spoznatljiv i jasan ide u prilog tvrdnji da (gotovo) nijedan koncept nije u potpunosti apstraktan/konkretan.

U modernom i savremenom patrijarhatu razlika između polova predstavlja se kao suštinska prirodna razlika, čime se patrijarhalno pravo muškarca nad ženom vidi kao tačan odraz prirodnog poretka (Pejtmen 2001, 25). Takav pogled olakšan je metaforama LJUDI SU ŽIVOTINJE i LJUDSKO PONAŠANJE JE ŽIVOTINJSKO PONAŠANJE.

21 Kurziv moj.

LJUDI SU ŽIVOTINJE:

čovjek i žena kao dve duhovne **životinje**; Da li je **zov** žene obaveza za muškarca; kad je u pitanju vođenje ljubavi, za razliku od većine **vrsta**, nema „**prestanak sezone**“; brak je **prirodno stanište** muškarca, žene i njihovih potomaka; u mnogim zemljama sveta žena [je] najugroženija unutar zidova „toplog porodičnog **gnezda**“; Let iz bračnog **gnezda**; razliku među polovima, iz koje potom izvode sva ostala razlikovanja, nalaze u hormonima, u tome što je muškarac uvek spreman na **oplodnju**, a žena samo jednom mesečno. Sve varijante odnosa između muškarca i žene, **mužjaka i ženke**, oni svode na jedan jedini oblik (Vitas i Utvić 2013).²²

Kao u slučaju drugih konkretnih domena, i ovde treba obratiti pažnju na razlike koje postoje u odnosu na rod koji metafore objašnjavaju. Neravnomerna upotreba najbolje se zapaža kada se u okviru istog primera referiše na oba roda:

*Suštinski posmatrano, u svakom čoveku čuči **gmizavac**. Kod muškaraca češći je **piton**, kod žena **sitnije vrste**. **Pitoni dave, otrovnice ujedaju**... Rekoh li štogod mizoginično; pa zar davljenje ne traje duže i ne boli više od **ujeda**; da je žena biće koje, u stvari, **klizi i migolji**; ima veze s polnim organom, u naučnom smislu, naravno. S **pitonom** (ibid.).*

Specifična navođenja metafore MUŠKARAC JE ŽIVOTINJA vidimo u:

*srpski muškarci izgubili svoju ulogu alfa **mužjaka**; **Mužjaci životinja funkcionišu samo u doba parenja**. Zato je muškarac stalno seksualno mobilisan. To je za njega zapovest; „Muškarci se **pecaju**“ na te stvari; To znači da je u prirodi, jednog broja muškaraca da oni, kao **pevci u dvorištu, oplode više koka**, pa žene, u tom smislu, nisu ugrožene; muškarci, kao u **borbi petlova**, služe po principu jačeg genetskog materijala; muškarac voli da se **šepuri** sa njom; profil tipične „**zveri za volanom**“: relativno mlad, nedovoljno obrazovan muškarac sa kriminalnom prošlošću, slučajevima nasilja, često narkoman ili alkoholičar (ibid.).*

22 Poslednji primer ukazuje na neslaganje sa takvim metaforičkim razumevanjem, ali ujedno svedoči o njegovom postojanju u društvu.

a metaforu ŽENA JE ŽIVOTINJA u primerima:

*kao i većinu drugih ženki sisara, priroda je ženu opremila mnogo sofisticiranijim čulnim veštinama; Šta bi muškarci radili da im nije žena? – Morali bi pripitomiti neku drugu životinju; da su žene, iz generacije u generaciju, sve lepše a da su one manje lepe „vrsta koja izumire“; Žene su impulsivnije, imaju jači instinkt za samoodržanjem. U njima ima nečeg životinjskog, skoro animalnog. Kada se osećaju ugrožene postaju agresivnije od muškaraca; Iznenada se začuje glasan krik žene; kako bi muška sujeta podnela druženje sa 120 **biznis-lavica**; [...] **borile kao lavice** pokušavajući da nadoknade manjak nesigurnosti; Žene, stoji u romanu, **dele se na pume i mačkice**; instruktor (jedini muškarac) **pođučava ih kako da budu mazne**, seksualno provokativne, i submisivne i dominantne, zavodljive; **krhkih ili divljih** žena; Žene najčešće **porede sa mačkama**: graciozne su, **mazne**, tajanstvene a kad su nezadovoljne – mogu i da **ogrebu**; Žena – prvorođkinja – to vam nije **junica što se prvi put teli**; da li su žene **bogomoljke**, a muškarci žrtve; Skakaćeš oko mene kao neka **srna**; to je da devojčice treba da se drže ženskih sportova, kao što su rvanje u ulju, boks **zečica** i tako to; „Plejboj“ **zečica** (ibid.).*

Preslikavanja iz domena ŽIVOTINJE na domene MUŠKARAC i ŽENA posebno su značajna kada se preslikava element lova:

***Lovište** je prošireno i sada je manje jasno i izvesno ko koga juri; On je izričit u stavu da smisao zavodjenja nije u ljubavi, već u želji da se postigne moć. [...] U praksi ima mnogo „**ulovljenih**“ **lovaca**; **seksualni lov** je ponašanje koje je možda još više izraženo kod mlađih muškaraca. Ali ne samo muškaraca (ibid.),*

jer iako i muškarci i žene mogu da se posmatraju kao lovci, potpuno drugačija konotacija u sledećim primerima govori o stvarnoj raspodeli društvenih uloga, i time moći – MUŠKARAC JE LOVAC:

*„**lovio**“ žene u nevolji; ona u tim situacijama gubi razum i zaboravlja da je muškarac **lovac** i **osvajatelj** koji ne miruje; „**Lov** na bivšu ženu“; Kad je žena **uhvaćena u mrežu** zavisnosti i promenljivog raspoloženja svog partnera; niti želi da bude „**upletena**“ u dalji nastavak emotivne veze; gde je sredovečni*

bogati muškarac – lovac, gde su noćne dame – plen; Ako tražimo savremeni uzor muškarca, seksualni lovac svakako nije kandidat za to (ibid.)

i ŽENA JE LOVAC:

Za lov je dovoljna lepota, veruju. Muškarci za ulov – velike i male ribe, ne love se tako lako; Belci nemaju isti prijem, doduše oni su uvek posmatrani kao dobar ulov, kao izbavljenje iz bede; Naoružane silikonskim usnama, megabrushaltermima i mikro suknjicama, one kreću u lov na muškarca koji će im obezbediti život na visokoj nozi; Otvorili su životne dileme devojke i žene, pitanja pomoćarstva, lova na bogate muževe i materinstva; žene koje su „lovile” mlađe muškarce; Lov na muškarce čije se prezime „piše” sa nekoliko nula (ibid.).

Dati metaforički jezički izrazi potvrđuju da se seks primarno razume kao nešto što muškarci inciraju. Međutim, dok formalno postoji izbor žene da prihvati ili odbije seks (Cameron and Kulick 2003, 37), metafore zasnovane na lovu previđaju taj momenat. Na datim primerima moguće je potvrditi koliko može biti uznemirujuće postati svestan načina na koji ljudi koriste jezik i načina na koji jezik koristi njih (Rich 1995b, 246), ali treba biti oprezan sa interpretacijama da je jezik materijalni resurs koji je moguće posedovati. To da se patrijarhalne vrednosti odražavaju u jeziku, ne znači da jezik više pripada muškarcima, ili da je jezik muškaraca drugačiji od jezika žena.

PRIRODNA POJAVA/SILA

„Odnos dva pola nije kao odnos dva elektriciteta, pozitivnog i negativnog”
(Bovoar 1983a, 11)²³

ODNOS MUŠKARCA I ŽENE JE FIZIČKA POJAVA/SILA:

Seksualnost je vibracija koju žene umeju da koriste; da žene koje vole seks, to najavljuju svojim stavom, ponašanjem, govorom, a ovi talasi vrlo brzo pronađu put do muškarca; zračila je seksepilom na kilometar; ona zrači posebnim erotizmom, seksepilom; Volim kad žena ima lični stil i duh koji

pleni. Trebalo bi da **zrači** kompletnim utiskom koji **pokreće** muškarca; Dobro obučen muškarac **zrači**, deluje sigurnije, ostavlja bolji utisak; Apsolutna lepota je **isijavanje** neke **energije** koja ima **magnetsku privlačnost** za oba pola; i sve ih na kraju pobedila gracijom i **energijom** kakvu nije pokazala ni jedna žena pre toga; da detaljno ispita **magnetsku privlačnost** oženjenih muškaraca; Uniformisani muškarci **magnet** za žene; Samim tim što je **suprotan pol**, žena muškarca osvaja **elektricitetom**; Osvaja ga **elektricitetom**, kao i on nju. Oboje žele **magnetizam**; zašto su muškarac i žena **privučeni jedni drugim**; Ona ne oseća nikakvu **fizičku privlačnost** prema njemu; utrnuo je onaj tajni, **magnetski impuls** koji je ranije **pokretao** svaku pravu ženu i svakog pravog muškarca; kaže da je sama jer je savremeni muškarci **odbijaju** zbog toga što ne znaju da se ponašaju (Vitas i Utvić, 2013).

Iskazi *Ona me magnetski privlači* i *Ceo njegov život vrti se oko nje* smatraju se jezičkim dokazima metafore koja je definisana kao LJUBAV JE FIZIČKA SILA (Klikovac 2004, 15). Problem takve formulacije leži u preplitanju koncepata ljubav, seksualnost i seks zbog čega nekada, uprkos datom kontekstu, nije moguće proceniti da li određeni iskaz podrazumeva sva tri ili samo neki/e od njih. Preklapanja u značenju moguće je tumačiti i kao metonimijski odnos u kome ljubav (celina) stoji za seks (deo) ili sviđanje (deo) (Kövecses 2002, 216). U tom slučaju potrebno je dodatno promisliti njihove međusobne relacije – da li LJUBAV predstavlja natkoncept koji uključuje druga dva ili oni mogu biti samostalni i odvojeni. Zbog nejasnih granica ovih fenomena slični primeri u ovom radu vide se pre kao deo metafore ODNOS MUŠKARCA I ŽENE JE FIZIČKA POJAVA/SILA.

Iskazi kao što je: *Nemoj izlaziti izazovno odevena – takvo odevanje **privlači siledžije*** (Vitas i Utvić 2013), takođe traže bazičnu strukturu u pomeutoj metafori. Ako se ona definiše kao LJUBAV JE FIZIČKA SILA, sugeriše se kako uzajamnost žene i „siledžije” u privlačenju, tako i nemogućnost kontrole ponašanja. Poništenje odgovornosti nasilnika ili silovatelja i stvaranje utiska da su granice između nasilja i ljubavi nejasne i nevažne jeste ozbiljan i nedopustiv propust koji nosi enormne posledice.²⁴

24 Čak i da se ovde definiše nova metafora ODEVANJE ŽENE JE FIZIČKA SILA, ne može se poreći veza koju bi ta metafora imala sa LJUBAV JE FIZIČKA SILA. Predlog je zbog toga da se metafora ODNOS ŽENE

Iako formula A JE B nije važnija od toga koja značenja i razumevanja nose određeni metaforički jezički izrazi, u metaforama koje se odnose na rod pokazuje se ponekad kao značajna kako kognitivni lingvisti i lingvistkinje ne bi učvršćivali patrijarhalne norme. Ujedno, prilično zabrinjava mera u kojoj se, u okviru jedne kulture, različite situacije potpuno neprimetno kategorišu pod istu.

Ako se ima u vidu da su metaforički izrazi jedan od pokazatelja i stvaralaca kodova preko kojih se seksualno iskustvo definiše kao seksualno, komunicira i čini značajnim (Cameron and Kulick 2003, 15), jasno je da nerazumevanje kodova ili njihova drugačija interpretacija ima svoje rizike i konsekvence. Jedna od njih se vrlo konkretno ogleda u tome što žene ne mogu biti sigurne da se njihovo *ne* razume kao *ne* (ibid., 34–36), jer, iako se žene često predstavljaju kao pasivne, one se po potrebi vide i kao neko ko provocira i izaziva želju.

ZAKLJUČAK

Istraživanje metaforičkih jezičkih izraza u Korpusu savremenog srpskog jezika pokazalo je da postoje brojni konkretni domeni koji se svakodnevno koriste kada se govori o ženama i muškarcima. Kako se moglo primetiti, konvencionalnost prikazanih izraza je različita, ali i kod onih manje konvencionalnih zadržani su određeni kulturni obrasci u preslikavanjima. Iako su mnoge metafore inače zasnovane na iskustvenim sličnostima, metafore o rodu jesu pokazatelj neophodnosti uočavanja činjenice da razumevanje ljudi preko određenih izvornih domena ne znači ujedno i preuzimanje istih elemenata kada se preslikava na domen MUŠKARAC i kada se preslikava na domen ŽENA. Objašnjenja za ovu pojavu svakako se ne mogu tražiti u „prirodnim” razlikama, niti se ona mogu zadovoljiti tvrdnjom da kultura utiče na njihovo shvatanje. Nužno je *precizno* i *jasno* definisanje kulturnog konteksta koje se ne može dati ako se zanemare i prevede patrijarhalni odnosi. Čak i u slučajevima kada se prenose isti elementi, ovakav širi kontekst

I MUŠKARCA JE FIZIČKA POJAVA/SILA posmatra kao opštija, u okviru koje postoje i LJUBAV JE FIZIČKA SILA i ODEVANJE ŽENE JE FIZIČKA SILA, a da se onda u zavisnosti od konteksta uoči namera i razlika u konkretnoj upotrebi iskaza.

usloviće različita značenja elemenata u konceptualizaciji različitih rodova i imaće drugačije posledice.

Jezik i njegove upotrebe prožimaju se neprestano sa nelingvističkim sferama i jesu deo društva (Cameron 1985, 143), kao što je i društvo deo njih. Jezik ne može da *odredi* sagledavanja i iskustva ljudi, jer on ne deluje samostalno i jer se neprestano „kreće” i menja sprečavajući fiksiranost značenja (ibid.).

Žene nemaju *drugi* jezik i ne mogu imati *drugi* jezik. Imaju jezik koji su razvile tokom kognitivnog razvoja i jezik koji su dalje koristile i menjale u odnosu na sopstvena iskustva i društvene kontekste. Činjenica da je druge i drugačije upotrebe, interpretacije, značenja, a time i diskurse neophodno učiniti vidljivima bespogovorno stoji. Ne i stanovište da to treba, ili da je moguće, učiniti „drugim” jezikom. Prilikom takve terminološke upotrebe treba biti vrlo obazriv. Kao što nije moguće da žena stvori *drugi* (već drugačiji) svet za ostvarenje dostojanstvenog i življivog života, nije moguće ni da stvori *drugi* jezik. *Ovaj* jezik jednako pripada ženama i omogućava im kreativnost i iskorake u promišljanju i razumevanju. Transformativna moć jezika prihvata se kao jedno od krucijalnih oruđa u shvatanju i promeni ustaljenih i tradicionalnih značenja koja su opšteprihvaćena kao fiksirana. Jezik će označiti ono što je ljudima potrebno da označe i u meri u kojoj im je to potrebno.

Istraživanje jezičkih metaforičkih izraza opšteg korpusa pokazalo je ne samo preovlađujuću upotrebu određenih izvornih domena u razumevanju pojmova *muškarac* odnosno *žena*, nego i neprekidnu seksualizaciju prilikom tih preslikavanja. To je pre svega rezultat patrijarhalnog i heteronormativnog konteksta, ali i (manipulacije) načina na koji metafore funkcionišu – otkrivanje jednih, a prikrivanje drugih aspekata. Važno je još jednom istaći da problem nije u izvornim domenima. OBJEKAT, MAŠINA, HRANA, ŽIVOTINJE nisu sami po sebi ni dobri ni loši izvorni domeni. Oni su kognitivno upotrebljeni jer su prijemčiviji od nekih drugih i jer su deo ljudskog iskustva i odnosa sa okruženjem. Međutim, upotreba elemenata tih domena i dopuštene interpretacije zavisice od društvenog konteksta i u njemu će steći dobra ili loša određenja, u zavisnosti od toga ko tumači.

Odnos muškarca i žene pretežno je sveden na seksualni odnos. U društvu koje ne bi bilo patrijarhalno, ova činjenica bila bi samo razočaravajuća.

U društvu koje jeste patrijarhalno, ova činjenica je zabrinjavajuća i opasna. *Ljubav* je u heteronormativu definisana isključivo „romantičnim” i seksualnim elementima. Dominantno viđenje muškaraca, žena i njihovih odnosa proističe iz ovakvog gledišta.

Da bi se razumela seksualizacija žene i njenog okruženja, onoga što ona znači i predstavlja, potrebno je pretpostaviti odgovor na pitanje „Koja je (verovatna) istorija porekla privatne sfere” (Pejtmen 2001, 20)? Privatna sfera u kojoj je žena zamišljena i prenesena nije potekla od potrebe za obavljanjem kućnih poslova, nego pre od izmaštanog *polnog prava* koje treba da *garantuje* seksualni i emotivni pristup ženi. „Druga, privatna sfera, ne sagledava se kao politički relevantna. Prema tome, brak i bračni ugovor takođe se smatraju politički irelevantnim” (ibid., 13). Nit privatne sfere (perfidno svedene na kućni rad) i zaključivanja braka (javne sfere) jeste žena kao seksualni objekat. „Suština priče o polnom ugovoru su (hetero)seksualni odnosi i žene kao otelovljena polna bića” (ibid., 26), a srž definicije pojmova *muškarac* i *žena*, na osnovu kojih se ti odnosi poimaju, jesu seksualne uloge koje su prilikom uspostavljanja modernog građanskog društva najlakše ostvarivane bračnim ugovorom. U tom smislu, savremeno građansko društvo dopustiće i partnerske, a ne isključivo bračne veze, kako bi održalo heteronormativ.

Rezultati i analiza istraživanja jezičkih metaforičkih izraza o rodu u radu „Kako govorimo i mislimo o rodu: konceptualne metafore u srpskom jeziku” pokazali su da su i *muškarac* i *žena*, barem delimično, apstraktni koncepti strukturisani nizom elemenata iz različitih izvornih domena. Iako sa jedne strane to podriva dihotomije konkretno/apstraktno i saznajno/mistično, koje potporu traže u binarnosti muškarac/žena, teško da se oni mogu videti kao ohrabrujući. Prikazani metaforički jezički izrazi u velikoj meri potvrđuju razumevanje ovih koncepata preko *večnog ženskog* i *večnog muškog*, odnosno posmatranje žena i muškaraca kao nužno usmerenih jednih na druge *ljubavnim*, a u stvari (hetero)seksualnim odnosima. Pitanja i dileme u vezi sa time da li je i kako moguće metaforičke jezičke izraze, a onda, na neki način i upotrebu izvornih domena promeniti i/ili preusmeriti biće, nadam se, rešeni nekim drugim radovima. Do tada, pažljivom upotrebom jezika, u govoru i pisanju, ali i uočavanjem upotrebe jezika prilikom slušanja i čitanja, moguće je preduprediti mizogine pojave u jeziku i osvestiti misaone procese.

Ne bi svakako trebalo izgubiti iz vida da čak i ako su drugost i dihotomija snažne tendencije u ljudskom razmišljanju, nije urođeno niti fiksno koji će pojmovi biti korišćeni kao parovi (Cameron 1985, 61), a koji kao *drugi* u tom procesu, i kakve će vrednosti njima biti pripisane. U krajnjem, značenja moraju biti konstruisana kod svakog pojedinog govornika i svake pojedine govornice (ibid., 144) – „[u] govoru seksista jezik uvek može biti seksistički” (ibid., 90), kao što u umovima seksista koncepti uvek mogu biti seksistički. Da ponovim i sumiram, jeziku je *svejedno* kakva je spoljašnost koju opisuje i na koju referiše, kao što je metaforama *svejedno* koje koncepte će strukturisati, objašnjavati i kako će se oni interpretirati i razumeti; ljudima ne treba i ne sme da bude svejedno.

LITERATURA

- Bovoar, Simon de. 1983a. *Drugi pol I*. Beograd: BIGZ.
- Bovoar, Simon de. 1983b. *Drugi pol II*. Beograd: BIGZ.
- Bugarski, Ranko. 2003. *Uvod u opštu lingvistiku*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Cameron, Deborah. 1985. *Feminism and Linguistic Theory*. London and Basingstoke: The Macmillan Press.
- Cameron, Deborah, and Don Kulick. 2003. *Language and Sexuality*. New York: Cambridge University Press.
- Cameron, Lynne. 1999. „Identifying and Describing Metaphor in Spoken Discourse Data.” In *Researching and Applying Metaphor*, edited by Cameron Lynne and Graham Low, 105–132. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gibbs, Raymond W. Jr. 1999. „Researching Metaphor.” In *Researching and Applying Metaphor*, edited by Cameron Lynne and Graham Low, 29–47. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hines, Caitlin. 1999. „Rebaking the Pie: The WOMAN AS DESSERT Metaphor.” In *Reinventing Identities. The Gendered Self in Discourse*, edited by Mary Bucholt, A. C. Liang and Laurel A. Sutton, 145–162. New York and Oxford: Oxford University Press.
- Kittay, Eva Feder. 1988. „Woman as Metaphor.” *Hypatia: A Journal of Feminist Philosophy* 3(2): 63–86. doi: 10.1111/j.1527-2001.1988.tb00069.x

- Klikovac, Duška. 2004. *Metafore u mišljenju i jeziku*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Kövecses, Zoltán. 2002. *Metaphor. A Practical Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Lakoff, George, and Mark Johnson. 2003. *Metaphors We Live By*. London: The University of Chicago Press.
- Lakoff, George, and Mark Turner. 1989. *More than Cool Reason. A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Lakoff, George. 1987. *Women, Fire, and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Long, Michael H., and Jack C. Richards. 1999. „Series Editors’ Preface.” In *Researching and Applying Metaphor*, edited by Cameron Lynne and Graham Low, x–xi. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pejtmen, Kerol. 2001. *Polni ugovor*. Beograd: Feministička 94.
- Rich, Adrienne. 1995a. „Conditions for Work: The Common World of Women.” In *On Lies, Secrets and Silence: Selected Prose 1966–1978*, 203–214. New York and London: W. W. Norton & Company.
- Rich, Adrienne. 1995b. „Power and Danger: Works of a Common Woman.” In *On Lies, Secrets and Silence: Selected Prose 1966–1978*, 246–257. New York and London: W. W. Norton & Company.
- Vitas, Duško, i Miloš Utvić. 2013. *Korpus savremenog srpskog jezika (verzija SrpKor2013)*. Copyright Grupa za jezičke tehnologije Univerziteta u Beogradu. Dostupno na: <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs>. Pristupljeno: avgust 2019.

Primljeno/Received: 19.01.2020.

Prihvaćeno/Accepted: 17.09.2020.

How We Speak and Think about Gender: Conceptual Metaphors in the Serbian Language

Tamara IVANČEVIĆ

Independent Researcher

Summary: The influence of human experience on observations about different physical and non-physical entities has been ignored and even denied for a long time within the framework of Western philosophy, which has been occupied with the question of language, among other things. Mark Johnson and George Lakoff's cognitive approach to language, which developed in the 1980s, has shown that ways in which people interact with their environment have a strong effect on the ways of understanding concepts. Such understandings, if not entirely then in a fair degree, are realized by metaphors that therefore cease to be primary and only defined as a stylistic device. Taking into account that gender and/or its contextual background are often overlooked in many analyses of conceptual metaphors, this paper endeavours to examine the abstractness of the concepts *woman* and *man* through the research in The Corpus of Contemporary Serbian. If the human understanding of abstract concepts comes, at least partially, through metaphors, and woman and man as a subcategory of the concept *human* are abstract, then man and woman must also be represented through one of the possible forms of the metaphor – metaphorical linguistic expressions. At the same time, the social context in which we are talking and thinking about women and men is marked by contemporary patriarchy and heteronormativity, and this is by no means negligible in its closer definition. Woman and man do not exist, or it is unimportant if they exist beyond human construction and imaginative conceptualization. The fact that something is a construct does not mean that it is without real and dangerous consequences.

Keywords: cognitive linguistics, language, conceptual metaphor, metaphorical linguistic expression, gender, contemporary patriarchy, heteronormativity